

Gerhardsen ville ofre kongen?

NOTAT: Under arbeidet med sin politiske biografi om Einar Gerhardsen, har professor Finn Olstad funnet et oppsiktsvekkende notat fra sommeren 1940 som tyder på at Gerhardsen i en kort periode var innstilt på å prøve en samarbeidslinje overfor de tyske okkupertene. Foto: ARNE V. HOEM

– Det er vanskelig å tenke seg at Einar Gerhardsen kunne blitt statsminister i 1945 hvis hans notat fra våren 1940 med planer om å skape en norsk front var blitt kjent, sier historikeren Finn Olstad.

Av HALVOR ELVIK

Notatet fra 1940, som historikeren mener Einar Gerhardsen sto bak, et opplegg for et samarbeid med tyskerne som, etter kong Haakons nei, ville betydd å avsette både ham og regjeringen Nygaardsvold.

– Jeg ville ikke være like kategorisk som Olstad, sier historikeren Olav Riste om betydningen dette ville hatt i 1945.

– Det er et hypotetisk spørsmål, men det kunne nok vært oppstyr. Jeg tror det ville blitt forklart med den allmenne stemningen sommeren 1940. Gerhardsen slo jo også inn på en helt annen motstandslinje like etter. Men jeg er overrasket og litt sjokkert over at Gerhardsen hadde et så kortsiktig perspektiv, sier Riste.

Samme skrivemaskin

Professor Olstad som lanserte sin bok om Gerhardsen i går, har funnet notatet i arkivene etter statsråd Anders Frihagen, som var regjeringen Nygaardsvolds representant i Stockholm. Notatet er udatert og usignert, men det er skrevet på samme skrivemaskin som et følgeskriv som er undertegnet «Henry». Dette var Gerhardsens pseudonym på den tiden.

Olstad sier at det er bruen av samme skrivemaskin som er det konkrete beviset.

Historikeren Rune Slagstad som plasserer Einar Gerhardsen helt sentralt i sitt verk «De nasjonale strateger», sier at uansett om Gerhardsen har skrevet notatet eller ikke, tyder følgeskrivet på at han har befunnet seg i nærheten av det.

Professor Finn Olstad kaller disse sommerkene for Gerhardsens mest «galefulle perio-

de». Gerhardsen ble som kjent med regjeringen nordover og fraktet halvparten av gullbeholdningen fra Molde på et par fiskeskøyter. Men han ble ikke med til London. I stedet kom han til Stockholm og reiste derfra til Oslo. Det er i tida etter denne tilbakekomsten at han skal ha vært involvert i samarbeidstanker med tyskerne.

Tre punkter

Notatet bærer overskriften «Foreløpig utkast til oppgaver for en norsk front», og Olstad kaller det i boka for «Gerhardsens forslag» og mener det er «imrettet på et politisk samarbeid med Fedrelandslaget».

Notatet er utformet i tre korte punkter. I det første punktet heter det: «I erkjennelse av det parlamentariske systems svakhet, behøver gjennomføre et effektivt og handlegkraftig folkestyre med nasjonal samling omkring en sterk regjeringsmakt, i samsvar med norsk typisk og frihetsdisjon». Det er særlig dette Olstad mener er rettet inn mot Fedrelandslaget. I det tredje punktet står følgende: «I mest samarbeid med Tyskland virke for at Norge kan berde sin plass i det nye Europa».

Sterk kost

Olstad skriver at «en såpass klart uttalt vilje til å sette den lovlig valgte regjeringen til side og søke fred i et tysk domert Europa må ha vært sterk kost i Stockholm».

Olstad har ingen dokumentasjon av at notatet, eller noe politisk framstøt på dette grunnlaget, var kjent for tyskerne. Tvert imot hadde Gerhardsen forbud av tyskerne mot å drive politisk virksomhet.

NS